

הרב דוב ליאור

תשובות לרבני מכון צומת בענייני הלכה וטכנולוגיה

הקדמה

בע"ה י"א בניסן תשפ"ב
לכבוד הרה"ג הרב דוב ליאור שליט"א
בי"ט אדר ב' ביקרנו את הרב וביקשנו לברר כמה סוגיות המעסיקות אותנו במכון צומת.
להלן סיכום שאלותינו ותשובות הרב, אודה אם יואיל הרב לעבור עליהן ולאשר את
נכונות התשובות או להעיר עליהן.
בשנים האחרונות בונים בעיקר לגובה רב ומשקיעים אמצעים טכנולוגיים רבים לנוחיות
הדיירים. עניין זה מעורר כמה וכמה שאלות הלכתיות, ואנו במכון צומת עוסקים בהן זה
זמן רב ומציעים פתרונות לאנשים העומדים לרכוש דירה, לקבלנים, וגם לאלה שדירים
בדירה עם אתגרים טכנולוגיים.

א. תאורה בחדרי מדרגות

בעבר, כשאדם היה נכנס לחדר מדרגות, הוא היה לוחץ על מתג חשמלי להדלקת
התאורה, והתאורה הייתה נכבית מעצמה (ע"י קפיץ) לאחר זמן קצר. כיום בחדר
המדרגות מותקן חיישן נפח, המזהה כניסה של אדם לתחום ומייד מפעיל את התאורה.
ההצעה הראשונה שלנו היא להתקין תאורה עם הספק נמוך לכל 25 שעות השבת, אך
באזורים המאוכלסים בדיירים, גם אם הינם שומרי שבת, לא תמיד הדבר אפשרי. לכן
הצעתנו השנייה היא תאורה המשנה את עוצמתה, היינו שימוש בנורות לד (LED שאינן
לוהטות כלל), הפועלות לכל משך השבת בעוצמה נמוכה, וכאשר עובר אדם התאורה
מתגברת, כלומר הזרם החשמלי מתגבר. בשו"ת 'מנחת שלמה'¹ כתב הגרש"ז אורבך
להתיר שינוי זרם בהדיא, על סמך מה שכתב ה'חיי אדם'² ו'שלחן ערוך הרב'³ להתיר
תוספת ריח, שהרי אסר את הדלקת החשמל רק מדין מוליד ריח, כ'בית יצחק'. ב'שבט
הלוי'⁴ התיר לעבור ליד תאורה כאשר אין תועלת לעובר לידה, משום מתעסק. אומנם כאן
יש תועלת, אבל ייתכן שיש מקום לצרף את סברתו, אף שלשיטת הגרש"ז אורבך אין
צורך. האם לדעת הרב יש מקום להתיר פתרון זה (השני) אף לכתחילה, או כפי שאנחנו

1. שו"ת מנחת שלמה א, סי' ט ד"ה ועכ"פ לדעת.

2. חיי אדם, כלל צג סעי' יד.

3. שו"ע הרב, סי' תקיא סעי' ז.

4. שו"ת שבט הלוי ט, סי' סט.

נוהגים להתיר רק במקום שאין אפשרות להדליק תאורה קבועה לכל השבת, או שמא יש לאסור מאיזה טעם?

תשובת הרב

לכתחילה עדיף להתקין מנגנון חלש שישאיר אור כל השבת, אך אם הדבר אינו אפשרי יש לסמוך בלא היסוס על הגרש"ז אוירבך זצ"ל, שמחשיב את התוספת כתוספת ריח במנורת לד, מכיוון שמדובר באיסור דרבנן בלבד.

ב. המשכת מצב

לחיצת הזיזים של השעון שבת - מוסכם שהיא מותרת, על בסיס דברי הגמרא בנושא צידת צבי, שמותר להמשיך מצב קיים. היום משמש כרטיס אלקטרוני בהרבה דלתות חדשות בבתי מלון. כל שימוש בכרטיס נרשם במחשב, ולכן בעלי המלונות אינם רוצים מפתח רגיל. בבואנו למצוא פתרון למנועול הזה, התלבטנו לגבי מנועול שנפתח אחת לחמש שניות למשך אלפית שנייה: אם השווה במלון ישאיר את הכרטיס על סל שמיועד לכך ונמצא בסמוך למנועול, ובחלוף חמש שניות, כאשר המנועול ייפתח לרגע, המערכת תזהה שיש כרטיס והמנועול יישאר פתוח כמה זמן שנדרש - האם פתרון זה מותר לכתחילה? רק אם הגנב יודע מתי בדיוק מתרחשת הפתיחה, הוא יוכל להיכנס, אך מדובר בשבריר שנייה, ולכן בדרך כלל גנב לא יוכל להיכנס.

הרב אמר לנו שההלכה אינה מתחשבת במדידות מעבדה אלא בחושי האדם: אומנם האדם שומע את המנועול נפתח לשבריר שנייה, אך כיוון שהוא אינו מרגיש שהדלת פתוחה, אף לא לרגע (משום שמדובר בזמן קצר מאוד), אין כאן המשך אלא מצב חדש, ולכן אסור.

אם הבנו נכון את תשובת הרב - בשעון שבת, כאשר השעון אמור לכבות את המאוורר בעוד שעה, ואני מעוניין שהמאוורר לא יכבה, מוסכם שאפשר להוציא זיזים בשעון כדי להאריך את פעולתו. האם יהיה מותר להעביר את השעון ממצב שעון למצב דלוק קבוע? אומנם עין אדם לא תבחין בכך, אך במעבדה מצאנו שיש ניתוק של המעגל החשמלי לשבריר שנייה וחיבורו מחדש. האם הפעולה מותרת בשבת?

תשובת הרב

מכיוון שהפסקת זרם החשמל היא לשבריר שנייה, והיא אינה נראית לעין אדם, מותר להעביר את השעון ממצב שבת למצב רגיל, אך לכתחילה יש לעשות זאת בשינוי.

ג. הגדרת אש במתכת

היו פוסקים שהתייחסו לחוט להט כאל אש. מה מגדיר אותו כאש? האם הטמפרטורה הגבוהה? האם יכולתו להדליק משהו אחר?

תשובת הרב

חום שיכול להדליק קש נחשב לאש, גם אם המתכת אינה מתאדמת. אם לא יכול להדליק דבר מפאת החום הנמוך, הוא אינו נחשב לאש. לא די להשחיר קש אלא להציתו ממש.

ד. מחליפי חום

היום אין בוילר בכל דירה, אלא משתמשים במחליף חום. הצינורות המובילים מים ומתחממים על האש מתפתלים בתוך עצמם, הם מחממים מים, והמים מגיעים לצרכן חמים. האם שיטת חימום זו נחשבת כלי ראשון?

תשובת הרב

פעם הייתה לנו שאלה בעניין נטילת ידיים מעוקב מים בצבא. הגעתי למסקנה שאם מדובר בצינור שהוא חלק מהחבית, והצינור מיטלטל עם החבית - הוא כלי ראשון. לעומת זאת אם מפרקים את הצינור מהעוקב לפני שמטלטלים אותו, אי אפשר להגיד שזה כלי ראשון. כך נראה לי מסברה. אומנם הצינור מיועד לשימוש קבוע, אבל הוא ניתן, לכן הוא אינו בטל למכל הגדול, וזה כלי שני. לפיכך מחליף חום שמחובר למכל הרתחת המים ורק במרחק ממנו מצוי מחליף החום ובמרחק ממנו נמצאים הברזים בחדרים, כגון בבתי חולים, מחליף החום ייחשב לכלי שני, ויהיה מותר להשתמש בו בשבת לכתחילה.

ה. גרמא לצורכי חולה אף שאינו מרפא

בעניין חולה שאין בו סכנה פוסק ה'שלחן ערוך'⁵ כמו הדעה השלישית. ה'חיי אדם'⁶ מקל כאשר אין אפשרות אחרת. אנחנו מייצרים קלנועיות לצורכי אנשים מוגבלי תנועה, שלולי הקלנועית יתנתקו מחיי חברה בשבת ואף לא יגיעו לבית הכנסת. פיקוד השבת של קלנועית מבוסס על מנגנון גרמא. האם מותר, לדעת הרב, להשתמש בקלנועית חשמלית המופעלת בגרמא אף שאיננה מרפאה את המוגבל אלא מקלה עליו?

תשובת הרב

מה שיקל עליו, גם אם אינו מרפא - נקרא צורך החולה.

ו. אוושה מילתא

ב'דבר חביון'⁷ כתוב שאין להשתמש במדיח בשבת מאחר שהוא מרעיש מאוד. מדיחי כלים מודרניים היום מרעשים כמו מקרר מודרני ואף פחות ממנו [הרבה פחות ממזגן].

5. שו"ע, או"ח סי' שכח סעי' יז: 'ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי... ודברי הסברה השלישית נראין'.

6. חיי אדם, חלק ב-ג, כלל סט, סעי' יב: 'ולעשות ישראל דבר שאינו אלא מדרבנן, יש מתירין. אבל דעת רוב הפוסקים דאסור, אלא יעשו על ידי שינוי וכן נ"ל. ואם אי אפשר על ידי שינוי ולא על ידי נכרי, מותר לעשות כדרכו, כן נ"ל'.

7. שו"ת דבר חביון, או"ח סי' רלא.

האם לפי הנתון החדש יהיה מותר להשתמש במדיח כלים בשבת [כמובן רק מצד אוושה, ולא מצד בישול או מלאכה אחרת בשבת]?

תשובת הרב

במדיחי כלים שמרעשים בדומה למקרר השימוש בשבת מותר, מבחינת 'אוושה מילתא'.

ז. הכשרת מדיח כלים לפסח

החום במדיח מגיע בדר"כ עד 70 מעלות. האם שייך להכשיר את המדיח באופן זה של 70 מעלות בלבד, שהרי כפי שבלע בטמפרטורה שלא עולה על 70, כך גם יפלוט, או שצריך הרתחה דווקא, ואין די ב-70 מעלות?

תשובת הרב

כיוון שהגעלה רק מקלישה, וכיוון שהסבון פוגם את הטעם, אפשר לצרף את שני הטעמים ולסמוך על הגעלה כזאת.

ה. העלאת המודעות בנושא הבנייה המודרנית

כפי שדיווחנו לרב, הבנייה המודרנית רוויה אתגרים הלכתיים, בפרט בנושאי השבת. כאשר אדם משקיע יותר ממיליון ₪ ברכישת דירה, ראוי שהדירה תשמשו לשמירת שבת לכתחילה ככל הניתן. אודה מאוד לרב לו יכתוב לנו מכתב תמיכה לצורך העלאת המודעות לאתגרים ההלכתיים בבנייה המודרנית. ראוי שאדם שניגש לרכוש דירה ידרוש מהקבלן 'תעודת הכשר' לבנייה, מטעם מכון צמת או מגוף הלכתי טכנולוגי מוסמך אחר. כאשר אדם מוציא הון רב לנוחיותו, נכון שיוציא כמה שקלים נוספים (ולא בהכרח יידרש לזה) להידור בשמירת השבת.

תשובת הרב

בס"ד, ב' אייר תשפ"ב. לכל מאן דבעי. בתקופתנו, שיש מודעות גוברת והולכת לבנייה מודרנית, יש להביא בחשבון במהלך הבנייה את נושא שמירת השבת בכל הקשור להפעלת מנגנונים ומערכות. ראוי מאוד לשתף בתכנון הבנייה גוף שעוסק ביישום ההלכה בחיים המודרניים, כגון מכון צמת או גוף אחר, כדי שגם שומרי שבת יוכלו ליהנות מבנייה זו ללא חשש חילול שבת.

